

Oefening baart kunst

Handleiding
voor de
leerkracht

expo

onderwijs

This Is Us
Classroom
Jef Geys maakt school
01.10.2023 tot 18.02.2024

Filosoferen en verbindend
communiceren voor het
secundair onderwijs

Ga samen het gesprek aan

Filosoferen is een oefening in kritisch denken. Je moet er geen filosofie voor kennen. Samen met de leerlingen onderzoek je verschillende invalshoeken van een thema waar niet één waarheid over bestaat. Je praat en redeneert tot je iets vindt waar je het samen eens over bent. Dit verbindt de groep.

Wil je met je klas een filosofisch gesprek voeren in aanvulling op een bezoek aan onze expo's? Wees welkom!

Bij Z33 vind je tentoonstellingen die kunst, design en architectuur verbinden met relevante maatschappelijke thema's. Daarom bieden we met plezier een plek aan waar je het bezoek aan de expo nog kan laten nazinderen.

Samen met je klas leer je luisteren, redeneren en argumenteren via prikkelende vragen. Gewoon doen!

Tips voor leerkrachten

Ook filosoferen moet je leren

Filosoferen is een vaardigheid als een andere: je wordt er beter in door te oefenen. Dat geldt voor je leerlingen, maar ook voor jou. Loopt een gesprek de eerste keer niet zo vlot, toch zaten er ongetwijfeld een paar sterke elementen in. En die kan je meenemen naar de volgende sessie. Oefening baart kunst.

Voorzie 25 minuten voor het gesprek

Samen tot een conclusie komen, vergt veel concentratie en betrokkenheid. Een gesprek van 25 minuten is dan al een hele inspanning.

Geef zelf geen antwoorden, stuur wel met vragen

Omdat er geen juiste of foute antwoorden zijn in een filosofisch gesprek, helpt het om een houding van niet-weten aan te nemen. Zet je inhoudelijke expertise en rol als leerkracht even aan de kant. Wil je het gesprek verdiepen of in een andere richting sturen? Stel dan gerichte vragen. Er zijn twee soorten filosofische vragen: inhoudelijke (over het thema) en procedurele vragen.

Start met een inhoudelijke vraag

Kies één van de inhoudelijke vragen in deze brochure om het gesprek mee te openen. Welke spreekt jouw leerlingen het meeste aan? In de loop van het gesprek kan je bijkomende vragen inbrengen. Je hoeft ze niet allemaal te doorlopen.

Verdiep met procedurele vragen

Daag je leerlingen uit te argumenteren en te onderzoeken. Alles kan gezegd worden, maar alles mag ook bevestigd worden. Volgende vragen maken je gesprek sterker:

- Precies definiëren wat je wilt zeggen: Wat bedoel je precies met...? Begrijpt iedereen wat gezegd wordt?
- Voorbeelden en tegenvoorbeelden onderzoeken: Heb je daar een voorbeeld van? Kan je je voorstellen dat het soms net niet zo is?

- Waarheidsonderzoek: Klopt dat wel? Is dat altijd en overal zo? Is daar bewijs voor? Hoe komen we te weten of dat (altijd) waar is? Is dat te veralgemenen?
- Onderzoeken van aannames: Wat veronderstel je met die uitspraak? Waar ga je vanuit?
- Verbinden: Is iedereen het daar mee eens? Mogen we hierop verder bouwen? Ook al is er niet één juist antwoord, je zoekt wel naar wat iedereen verbindt.

Maak de koppeling met de expo

In de expo's zit heel wat inspiratie om dit onderwerp te bespreken. Stimuleer je groep om die linken te leggen. Dit kan door vragen zoals: Is er een werk in de expo dat toont wat je bedoelt? Zie je voorbeelden daarvan in de expo?

Sluit het gesprek af als er een (voorlopig) besluit leeft in de groep

Blijf als groep zoeken tot je een mening vindt waar iedereen zich in kan vinden. Dit gaat verder dan *agree to disagree*, want meerstemmigheid is meer dan iedereen die zijn eigen deuntje zingt.

Benoem de consensus met 'Zijn we het erover eens dat...?' als antwoord op je filosofische vraag. Dan pas ben je klaar.

Beloon en stimuleer het proces

Waardeer de manier waarop het gesprek verlopen is. Wat deden ze sterk? Waarin zat de verbinding? Hoe ging het kritisch denken?

Evalueer en koester de beleving

Wat neem je mee uit het gesprek? Wat vonden jullie van dit gesprek? Waar zou je meer/minder van willen doen? Was het moeilijk? Wil je dit nog een keer doen?

Spelregels om te bespreken met je leerlingen

Filosoferen is een manier om met elkaar te praten. Het gaat om samen redeneren en argumenteren. Het doel is verbindend te communiceren met mekaar.

Je mag elke mening uitspreken, maar je moet die ook onderzoeken. Ook die van iemand anders. Dat doe je op een respectvolle manier, met goede argumenten en vragen.

Net zo lang tot we het samen eens zijn over een stuk van het thema. En oefening baart kunst!

8 vuistregels:

1. Leg uit waarom je dat idee of die mening hebt. Een voorbeeld kan helpen.
2. Luister goed naar wat anderen vertellen. Laat hen uitspreken.
3. Probeer te begrijpen waarom iemand die mening heeft. Wat kan je vragen om ze beter te begrijpen?
4. Geef aan wanneer je iets niet begrijpt.
5. Verwoord waarom je het wel of niet eens bent. Wat zou je willen veranderen aan een mening en waarom?
6. Stel verdiepende vragen: Heb je een (tegen)voorbeeld? Hoe kan je weten of dat altijd en overal waar is? Is dat te veralgemenen? Waar ga je vanuit met die uitspraak?
7. Heb het over wat iemand zegt en niet over de persoon die het zegt. Speel op de bal, niet op de man.
8. Zoek mee naar een mening waar de hele groep het over eens kan zijn. Kan je hierop verder bouwen?

Rond 10 jaar ontwikkelen kinderen een vermogen tot meer abstracte redeneringen. Deze oefening kan je doen met leerlingen in het secundair onderwijs, volwassenen en ouderen. Er staat geen leeftijdsgrens op. Pas de verwoording van de vragen aan aan de groep die je voor je hebt.

Kies een thema en vragen die passen bij je groep

1. Kies een van de thema's.
2. Kies een startvraag (ze staan bewust geclusterd).

Je kan in één filosofisch gesprek niet alle vragen van één thema bespreken. En dat hoeft gelukkig ook niet. We bieden je hieronder enkele mogelijke vragen die je kan gebruiken. Lees ze vooraf door. Evolueert het gesprek in een bepaalde richting? Breng verdieping met een gepaste vervolgvraag. Valt het gesprek stil of vlakkt het af? Kies dan voor een nieuwe invalshoek met een nieuwe vraag.

Denk zeker ook aan de procedurele vragen om het kritisch denken en beargumenteren in te oefenen (zie: *tips voor leerkrachten*).

thema

Kennen en kunnen

- Zijn er dingen die iedereen moet leren?
- Waar leer je het meest: op school of daarbuiten?
- Kan je alles uitleggen?
- Bestaan slechte of foute kennis?
- Kan je intuïtie leren?
- Wat kan je leren van kunst?
- Zou je veel willen weten óf veel willen kunnen?

thema

Jong versus oud

- Wanneer ben je volwassen?
- Is volwassen worden een doel?
- Heb je iemand anders nodig om te kunnen leren?
- Kan je een slimme fout maken?
- Is ouder ook wijzer?
- Kan je leren je verbeelding te gebruiken?
- Is volwassen worden altijd positief?

thema

Waar of niet

- Hoe kan je weten of iets waar is?
- Bestaat er telkens maar 1 waarheid?
- Moet je een waarheid kunnen bewijzen?
- Hoeveel is een halve waarheid?
- Mag je liegen?
- Bestaat er naast waar en niet waar nog een derde optie?
- Heeft de kunstenaar altijd gelijk?

Thema's uit de expo

Als we denken aan leren, dan denken we aan school. Maar kan een kunsthuis ook een leeromgeving zijn? In Z33 worden kunstwerken leerstof, het museum een klaslokaal en leer je via de blik van een ander.

In de tentoonstellingen *This Is Us, Classroom* en *Jef Geys maakt school* gaat het ook drie maal over leren: over wat je kan leren in een museum, over een leraar die ook kunstenaar is (of andersom?) en over de geschiedenis en functie van het schoolgebouw.

In al deze *leerstof* sluimeren enkele universele thema's:

Kennis: de overdracht van kennis en vaardigheden vormt de basis van ons onderwijs. Maar hoe kan je ze bewaren en delen?

Volwassen worden: op school groei je op van kind tot volwassene. Is volwassen hetzelfde als volleerd? Stop je daarna met leren of leert ook de leerkracht nog bij?

Waarheid: nog nooit stond de waarheid zo onder druk als in tijden van fake news en artificiële intelligentie. Hoe veranderlijk - of tijdloos - is onze kennis?

Deze thema's lenen zich uitermate voor een filosofische oefening. Daarom formuleerden we bij ze alle drie enkele prikkelende startvragen (zie: *kies een thema...*).

Eindtermen

Een filosofisch gesprek is fascinerend en inspirerend om te doen. En natuurlijk ook leerrijk! Er wordt gewerkt aan talige doelen rond mondelinge taalvaardigheid, taalstrategieën en meningen vormen en verwoorden.

Ook doelen als identiteitsontwikkeling, sociale vaardigheden en kritische ingesteldheid ten opzichte van groepsprocessen en sociale media komen aan bod. Interculturele vaardigheden en burgerzin worden aangewakkerd en leerlingen geven betekenis aan creatieve werken uit de expo. Ook tal van eindtermen uit de levensbeschouwelijke vakken komen aan bod in deze expo en dit filosofisch gesprek.

Een rijke waaier aan doelen die nog verder uitgediept kunnen worden binnen het specifieke vakdomein.

Concept en realisatie: Kiki Goossen & Willem Vrancken Illustraties door Elise Vandeplancke

De Standard

Huis voor Actuele Kunst,
Design & Architectuur